Podstawy łaciny
Gramatyka i wymowa

1. Jakim językiem jest łacina?

Łacina jest językiem **fleksyjnym**: wyrazy zmieniają formę, a ich końcówki wskazują rolę w zdaniu. Podobnie dzieje się w języku polskim: „Pan”, „Pana”, „Panu”.

Na początku warto zapamiętać:

• **5 deklinacji** - wzorców odmiany rzeczowników;

• **6 podstawowych przypadków**;

• **3 rodzaje** - męski, żeński i nijaki;

• **2 liczby** - pojedynczą i mnogą;

• **4 podstawowe koniugacje** - wzorce odmiany czasowników;

• **6 czasów w trybie oznajmującym**.

Deklinacja dotyczy odmiany przez przypadki, a koniugacja - odmiany czasowników.

2. Pięć deklinacji

Deklinację rzeczownika rozpoznaje się przede wszystkim po końcówce **dopełniacza liczby pojedynczej**. Dlatego słowniki podają zwykle dwie formy: mianownik i dopełniacz.

Deklinacja	Dopełniacz	Przykład	Znaczenie
I	-ae	gratia, gratiae	łaska
II	-i	Dominus, Domini	Pan
III	-is	pax, pacis	pokój
IV	-us	spiritus, spiritus	duch
V	-ei	fides, fidei	wiara

W IV deklinacji końcówka dopełniacza zawiera długie *ū*: *spiritūs*. W tekstach liturgicznych długości samogłosek zwykle nie są zaznaczane.

Nie należy rozpoznawać deklinacji wyłącznie po mianowniku. Podobne zakończenia mogą należeć do różnych wzorców.

Źródło: Allen i Greenough, Rules of Noun Declension

3. Sześć podstawowych przypadków

Nazwa łacińska	Polska nazwa	Podstawowa funkcja
Nominativus	mianownik	wskazuje podmiot
Genetivus	dopełniacz	wyraża m.in. przynależność
Dativus	celownik	wskazuje odbiorcę: komu?
Accusativus	biernik	wskazuje m.in. dopełnienie bliższe
Ablativus	ablativus	wyraża m.in. narzędzie, sposób, oddzielenie
Vocativus	wołacz	służy bezpośredniemu zwracaniu się do kogoś

Ablativus nie ma jednego polskiego odpowiednika. Zależnie od konstrukcji można go oddać różnymi przypadkami lub wyrażeniami z przyimkiem.

Istnieją również pozostałości **miejscownika - locativus**, np. *Romae* - „w Rzymie”. Dlatego mówi się o sześciu **podstawowych** przypadkach.

Przykład z modlitwy: *Dominus* - Pan; *Domini* - Pana; *Domino* - Panu; *Dominum* - Pana, np. jako przedmiot czynności; *Domine!* - Panie!

W wyrażeniu **Agnus Dei** słowo *Dei* jest dopełniaczem od *Deus*: dosłownie „Baranek Boga”, po polsku „Baranek Boży”.

Źródło: Allen i Greenough, Number and Case

4. Cztery koniugacje

Czasowniki dzielimy na cztery podstawowe grupy. Pomocą w ich rozpoznawaniu jest zakończenie bezokolicznika:

Koniugacja	Zakończenie	Przykład
I	-āre	laudāre - chwalić
II	-ēre	vidēre - widzieć
III	-ere	dicere - mówić
IV	-īre	audīre - słuchać, słyszeć

Kreska nad samogłoską oznacza jej długość, **nie akcent**. Różnica między II a III koniugacją dotyczy m.in. długiego i krótkiego *e*.

Wyróżnia się też odmianę mieszaną w obrębie III koniugacji. Nie wszystkie czasowniki są regularne: ważnym przykładem jest *sum, esse* - „jestem, być”.

5. Sześć czasów

W trybie oznajmującym wyróżnia się:

Czas	Podstawowe znaczenie	Przykład
Praesens	teraźniejszość	laudo - chwalę
Imperfectum	czynność przeszła trwająca lub powtarzana	laudabam - chwaliłem
Futurum I	przyszłość	laudabo - będę chwalił
Perfectum	czynność przeszła ujmowana jako całość lub dokonana	laudavi - pochwaliłem
Plusquamperfectum	czynność wcześniejsza od innej przeszłej	laudaveram - wcześniej pochwaliłem
Futurum II	czynność zakończona przed inną przyszłą	laudavero - będę już miał za sobą pochwalenie

Polskie tłumaczenia są orientacyjne. Znaczenie czasu zależy od kontekstu, a łacińskie formy nie odpowiadają dokładnie polskiemu podziałowi na czasowniki dokonane i niedokonane.

6. Jak czytać łacinę kościelną?

Poniżej przyjmujemy **wymowę kościelną typu rzymskiego, opartą na włoskiej**. W Polsce można spotkać również tradycyjną wymowę szkolną, w której np. *c* przed *e* brzmi jak polskie „c”, a nie „cz”.

Zapisy wymowy są przybliżeniami dla polskiego czytelnika. Tabela na następnej stronie przedstawia najważniejsze reguły i przykłady.

6. Wymowa - tabela pomocnicza

Litera lub połączenie	Wymowa	Przykład
c przed e, i, y, ae, oe	cz	caelum - „czelum”
c w pozostałych pozycjach	k	cum - „kum”
g przed e, i	dż	Regina - „redżina”
g przed a, o, u	g	gloria - „gloria”
ae, oe	e	laetare - „letare”
gn	zbliżone do ń	Agnus - „ańus”
sc przed e, i	sz	descendit - „deszendit”
ch	k	Christus - „Kristus”
ph	f	propheta - „profeta”
th	t	Thomas - „Tomas”
v	polskie w	vita - „wita”
y	i	Kyrie - „kirie”
qu	kł	qui - „kłi”
j	polskie j	Jesus - „Jezus”

Ti przed samogłoską zwykle brzmi jak „cj”: *gratia* - „gracja”. Po *s, t, x* zachowuje „ti”, np. *hostia*.

H jest zwykle nieme; w tradycji opisanej w *Liber usualis* wyjątki stanowią *mihi* i *nihil*, czytane z „k”.

Źródło: EWTN, Ecclesiastical Latin - przewodnik wymowy

7. Gdzie pada akcent?

Podstawowa zasada:

• w wyrazach dwusylabowych akcent pada na pierwszą sylabę;

• w dłuższych - na przedostatnią, jeśli jest długa;

• jeżeli przedostatnia jest krótka - na trzecią od końca.

Chodzi o **długość sylaby**, nie tylko samogłoski. Na początku najlepiej korzystać z tekstów z zaznaczonym akcentem.

Przykład	Podział z wyróżnionym akcentem
Dóminus	**Dó**-mi-nus
orémus	o-**ré**-mus
regína	re-**gí**-na
glória	**gló**-ri-a

Znak w *orémus* wskazuje akcent. Kreska w *laudāre* wskazuje długość samogłoski - to dwa różne oznaczenia.

Źródło: Allen i Greenough, Accents

8. Od czego zacząć naukę?

Najpierw warto opanować wymowę i kilka krótkich modlitw. Następnie można przejść do przypadków, I i II deklinacji oraz czasu teraźniejszego.

Nie trzeba od razu zapamiętywać wszystkich tabel. Ważniejsze jest rozpoznawanie poznanych form w konkretnych tekstach: *Dominus vobiscum*, *Agnus Dei*, *Gloria Patri* czy *Oremus*.